

Tina Miletić, asistentica
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu

FUNDAMENTALS OF ROMAN PRIVATE LAW

George Mousourakis, Springer – Verlag Berlin Heidelberg, 2012., p. 363

U svjetlu izučavanja pozitivnih pravnih propisa i važećih normi u pravima zemalja članica Europske unije postavlja se pitanje zašto se i dan-danas, ne samo spominje, već i minuciozno izučava rimsko pravo. Jedan od mogućih odgovora nudi George Mousourakis, profesor na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Aucklandu u svojoj knjizi *Temelji rimskog privatnog prava* kada u predgovoru kaže da je primjetna superiornost rimskog prava kao logičnog, dosljednog i potpunog sustava dovela do njegove primjene kroz proces recepcije, ali također i da je rimsko pravo postavilo pojmovni i normativni okvir za temeljnu pravnu organizaciju životnih odnosa i važan zajednički nazivnik većine zapadnjačkih pravnih mišljenja. To je i više no dovoljan razlog za izučavanje rimskog prava kao osnove za razumijevanje evolucije i temelja pravnih sustava i institucija čiji su korijeni u rimskom pravu. Zato je u navedenoj knjizi naglasak stavljen na one aspekte rimskog prava koji i danas imaju izraženu vrijednost.

Knjiga je pisana najprije za studente čiji studij uključuje kolegije Rimsko pravo te Europsku pravnu povijest i komparativno pravo. Svako poglavlje sadrži velik broj objašnjenja i napomena o rimskim pravnim izvorima, namijenjenih za pomoć studentima koji žele detaljnije istraživati neku od spomenutih tema. Sve su latinske riječi i pojmovi prevedeni i objašnjeni u jednostavnim, ali preciznim terminima. Autor također naglašava da njegova knjiga nije zamišljena kao detaljna elaboracija svih složenosti rimskog privatnog prava te će stoga vjerojatno biti korištena zajedno s iscrpnijom literaturom. Međutim, *Temelji rimskog privatnog prava* i dalje aktivno služe u približavanju rimskog prava i njegovih instituta čitateljima zainteresiranima za razna pravno-povijesna istraživanja.

Knjiga ima ukupno 363 stranice, a sastoji se od predgovora, šest poglavlja, popisa literature i stvarnog kazala.

Prvo poglavlje nosi naslov **Izvori i povijesni razvoj rimskog prava**. U uvodnom dijelu autor se bazira na podjelu rimske pravne povijesti u dvije velike faze: prvu – koja obuhvaća više od tisuću godina, od formiranja Rima kao grada-države do Justinijanove kodifikacije u 6. stoljeću; i drugu – koja počinje u 6. stoljeću, ali dostiže svoj vrhunac u 11. stoljeću kada dolazi do "ponovnog otkrivanja" rimskog prava u zemljama zapadne Europe. Nadalje autor izlaže materiju pravnog sustava antičkog Rima s naglaskom na Zakoniku XII ploča, razvoja prava u razdoblju kasne republike, prava u doba carstva s naglaskom da je u tom razdoblju došlo do kulminacije rimske pravne znanosti i potom razvoja prava u eri kasnog carstva. Posljednji dio prvog poglavlja posvećen je Justinijanovoj kodifikaciji (povijesna pozadina, ciljevi Justinijanovog zakonodavstva, prvi i drugi Kodeks, Digeste, Institucije, Novele, zaključne napomene) i tzv. "drugom životu" rimskog prava.

U drugom poglavlju, naslova **Pravo osoba**, autor na početku definira rimsko pravo osoba kao sustav pravila koja se tiču pravnog položaja čovjeka i uključuju njegova prava, sposobnosti i obveze. Također, ono se odnosi na razne aspekte čovjekova statusa kao pojedinca, kao člana društva i kao člana obitelji – stoga uključuje i bračno pravo te obiteljskopravne odnose. Slobodan čovjek stjecao je pravnu sposobnost trenutkom rođenja, ali pod određenim okolnostima i nerođeno je dijete (*conceptus*) bilo smatrano već rođenim. Autor, nadalje, izlaže materiju institucije ropstva, slobodnih rimskih građana, obiteljskih odnosa, obrazlažući pritom ključne pojmove poput *status familiae*, *patria potestas*, adopcija, emancipacija, legitimacija. Zatim imamo analizu pojma rimskoga braka, zaruka, uvjeta potrebnih za sklapanje valjanog braka, oblika braka te raznih drugih pojmova iz obiteljskog prava. U završnom dijelu poglavlja analizira se skrbništvo.

U trećem poglavlju – **Stvarno pravo**, autor ističe kako su rimski pravnici povezivali termin stvari (*res*) sa svakom zakonski zajamčenom ekonomskom koristi, svime onime što je imalo vrijednost procijenjenu ili procjenjivu u novcu, koju je neka osoba mogla imati u svezi s tim. Termin *res* tako se može odnositi na tjelesne stvari ili na imovinska prava, pa čak, u svom najširem smislu, može označavati imovinu u cjelini ili vlasništvo u općem smislu. Autor zatim daje klasifikaciju stvari na *res in nostro patrimonio* – *res extra nostrum patrimonium*, *res corporales* – *res incorporales*, *res Mancipi* – *res nec Mancipi*, *res mobiles* – *res immobiles*. Nadalje se izlaže pojam vlasništva, njegovi oblici, stjecanje vlasništva putem mancipacije, injurecesije, tradicije, dosjelosti, putem instituta *longi temporis praescriptio* i *longissimi temporis praescriptio*, okupacije, stjecanjem plodova, priraštajem i preradom. Zaštita vlasništva bila je moguća temeljem tužbi *rei vindicatio*, *actio ad exhibendum*, *actio publiciana* i *actio negatoria*. Posljednji dio trećeg poglavlja posvećen je posjedu i njegovoj zaštiti, služnostima, emfiteuzi i superficijesu te založnom pravu.

Četvrto poglavlje, kako mu i sam naslov kaže, odnosi se na **obvezno pravo**. Rimski su pravnici obvezno pravo smatrali dijelom prava koje se odnosi na stvari (*ius quod ad res pertinet*), međutim, zbog jednostavnije sistematizacije, ali i usklađivanja s pozitivnopravnom klasifikacijom, obvezno je pravo prikladnije izložiti kao poseban dio privatnog prava. Termin obveza označava pravnu vezu koja postoji između dvije osobe, u uvjetima gdje je jedna osoba dužna drugoj ispuniti određenu obvezu ili obveze. Autor dalje objašnjava izvore i klasifikaciju obveza. Poseban dio četvrtog poglavlja čine obveze iz kontraktata, zatim imamo dio o realnim kontraktima gdje su izloženi zajam, posudba, ostava i zalog; dio o verbalnim kontraktima od kojih je posebno objašnjena samo stipulacija; kratko izlaganje o literalnim kontraktima; dio o konsenzualnim kontraktima koji obuhvaćaju kupoprodaju, najam, ortaštvo i nalog; dio o kvazikontraktima; dio o drugim tipovima ugovornih odnosa koji obuhvaćaju inominatne kontrakte, pakte, darovanje te institut jamstva; dio naslova Obveze nastale iz delikata gdje su objašnjeni *furtum* (krađa), *rapina* (razbojstvo), *damnum iniuria datum* (protupravno oštećenje tuđe stvari) i *iniuria* (povreda); dio o kvazideliktima i dio

o drugim oblicima delikata. Na samom kraju autor obrađuje prestanak obveza te svaki od načina na koji je neka obveza mogla prestati.

U petom poglavlju izložena je materija vezana za **nasljedno pravo**. Rimski su pravници nasljedno pravo smatrali dijelom stvarnog prava. Još je Zakonik dvanaest ploča poznavao zakonsko i oporučno nasljeđivanje. Međutim, evolucijom rimskog društva, oporučno nasljeđivanje stječe veću važnost nego zakonsko jer je prevladao stav da svaki razborit Rimljanin treba samostalno odlučivati o prijenosu svoje imovine. Autor potom obrazlaže materiju intestatnog (zakonskog) nasljeđivanja kroz povijesne etape rimske povijesti, zatim oporučno nasljeđivanje kroz oblike oporuka, aktivnu i pasivnu oporučnu sposobnost, instituciju nasljednika, supstitucije, lišavanje nasljedstva, institut *querela inofficiosi testamenti* te nevaljanost i ukinuće oporuke. Na kraju poglavlja imamo kodicile, stjecanje i upravljanje nasljedstvom, legate, fideikomise te institut *donatio mortis causa* (darovanje za slučaj smrti).

Posljednje (šesto) poglavlje knjige posvećeno je problematici **procesnog prava**. Pravници najstarijeg doba rimske povijesti najviše su pozornosti posvećivali utvrđivanju činjeničnih okolnosti pod kojima je oštećena osoba imala pravo na sredstvo pravne zaštite, drugim riječima više su pozornosti pridavali pravnim lijekovima nego pravima kao takvima. Kako je evolucija rimskog prava bila u značajnoj mjeri pod utjecajem razvoja rimskog parničnog postupka, izučavanje procesnog prava pomaže nam u rasvjetljavanju okolnosti pod kojima se razvijalo i rimsko materijalno pravo. Rimsko procesno pravo općenito možemo podijeliti u tri stadija razvoja: period legisakcijskog postupka – u razdoblju Republike, period formularnog postupka – od 2. st. p. n. e. do 3. st. n. e. i tzv. period *cognitio extraordinaria* – tijekom razdoblja Carstva. Autor u nastavku poglavlja objašnjava svaki od pojedinih stadija razvitka rimskog parničnog postupka.

Autor je u ovoj knjizi na koncizan, krajnje razumljiv i vrlo pristupačan način izložio materiju svih važnijih instituta rimskoga prava, kao i rimske povijesti. Po našem mišljenju, *Fundamentals of Roman Private Law* predstavlja nezaobilazan dio literature za svakog studenta pravnog fakulteta, ali i svih onih studenata koji se žele posvetiti izučavanju povijesti europskih pravnih tekovina, pa i povijesti općenito. S druge strane, za one koji teže potpunijem uvidu u problematiku pojedine teme spomenute ili izložene u knjizi, bit će potreban daljnji angažman. Međutim, kako je autor i sam na početku spomenuo, ova knjiga nije ni zamišljena kao detaljna elaboracija svih relevantnih rimskopravnih pojmova i dvojbenosti, već kao dobar temelj onima koji se neće zadovoljiti samo osnovnim informacijama, a ta svrha je, prema našem mišljenju, svakako postignuta.